

działa. Czytelnik znajduje w *Katechizmie Płockim* krótkie i jasne opracowanie danego zagadnienia, które może być wykorzystane zarówno w szkole na lekcji religii lub innego przedmiotu, na spotkaniu grup formacyjnych w parafii, jak i w prelekcjach i dyskusjach na tematy religijne.

Za plus publikacji należy uznać także wprowadzenia do tematów, które wprawdzie wykraczają poza *Katechizm Kościoła Katolickiego*, jednak podejmują tematy istotne z duszpasterskiego punktu widzenia. Przykładem może być katecheza *Apokryfy wczesnochrześcijańskie* (s. 41–42) wprowadzona w kontekście sensacji medialnej, jaką próbowano stworzyć wydając tzw. Ewangelię Judasza. Dzięki temu czytelnik dostaje odpowiedzi na swoje aktualne pytania, których próżno byłoby szukać na kartach *Katechizmu Kościoła Katolickiego*.

Adresowana do ogółu wiernych publikacja pozostaje cenną pomocą dla uzupełniania i pogłębiania własnej wiedzy religijnej czytelnika. Wydany pierwszy tom niebawem powinien zyskać swoją kontynuację w postaci tomu drugiego, ponieważ obecnie zakończone zostało wygłaszanie katechez obejmujących część II *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, dotyczącą zagadnień związanych z liturgią i sakramentami Kościoła. Taka informacja powinna ucieszyć zwłaszcza duszpasterzy, katechetów oraz tych czytelników, którzy byliby zainteresowani skompletowaniem całego opracowania. Pozostaje zatem żywić nadzieję, że również pozostałe tomy *Katechizmu Płockiego* będą opracowywane z równą starannością i spotkają się z podobnym przyjęciem, jakie towarzyszyło tomowi pierwszemu.

Rafał Bednarczyk*

Alicja Szelağ (red.), *Historyczne konteksty edukacji obywatelskiej w społeczeństwach wielokulturowych*, Kraków 2007, ss. 255.

Recenzowana publikacja ukazała się w doskonałym momencie historycznym, kiedy to proces globalizacji, stając się rzeczywistością, wywołuje w znacznej części społeczeństw europejskich obawę przed utratą tożsamości narodowej. Dobrze się zatem stało, że zaprezentowany temat dotyczy kontekstów edukacji obywatelskiej, ukazanej w różnym czasie historycznym, nie zawsze sprzyjającym swobodnemu wychowaniu pokolenia o postawach pożądanym z punktu widzenia państwa. Warto zatem prześledzić, jak w poszczególnych epokach starano się edukować obywatela państwa, jakimi środkami posługiwano się, aby cel ten osiągnąć, wreszcie – jakie były efekty wychowania obywatelskiego.

---

* Ks. dr Rafał Bednarczyk, absolwent katechetyki KUL, pracownik Kurii Diecezjalnej Płockiej i wizytator diecezjalny nauki religii.

Dwudziestu jeden autorów, w tym przedstawiciel Czech i Ukrainy, ukazało w swoich tekstach różne rozumienie – w zależności od reprezentowanej opcji politycznej, terytorium czy okresu historycznego – terminu *edukacja obywatelska*, a także konkretne działania zmierzające do realizacji tej części wychowania młodego pokolenia.

Poza artykułami Marka Derwicza, w którym autor omówił kwestię realizowania ideału obywatelskiego w polskim szkolnictwie średniowiecznym, oraz Bogdana Roka, zajmującego się asymilacją kulturową w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, reszta tekstów dotyczy okresu XIX i XX wieku, jak np. artykuł Janiny Wołczuk, która zajęła się wizją obywatela imperium rosyjskiego w świetle podręcznika *O obowiązkach człowieka*, służącego wychowaniu posłusznego poddanego państwa carów.

Terytorialnie zainteresowania badaczy koncentrują się na ziemiach polskich pod zaborami (Barbara Jędrzychowska, *Wychowanie patriotyczne i obywatelskie w szkolnictwie polskim pod zaborem rosyjskim – Wileński Okręg Naukowy*; Cezary Jastrzębski, *Obowiązek narodowy inspiracją do podejmowania podróży krajoznawczych w Królestwie Polskim w dobie rozbiorowej*; Anna Haratyk, *Wychowanie patriotyczne i obywatelskie na galicyjskich koloniach wakacyjnych*; Małgorzata Stawiak-Ososińska, *Ponadczasowe aspekty wychowania patriotycznego narodowego i obywatelskiego w poradach kierowanych do kobiet w pierwszej połowie XIX wieku*).

Autorów zagranicznych reprezentuje m.in. Olena Lizunowa, która w interesującym artykule ukazała politykę oświatową Rosji w epoce mikołajowskiej, normującą wszystkie sfery życia obywatela, a na jej tle poglądy Sergiusza Uwarowa i próby wcielenia ich w życie poprzez realizację formuły triady, obejmującej prawosławie, samodzierżawie, narodowość. Owa triada, jak pisze autorka, miała być przeciwstawieniem się hasłom rewolucji francuskiej – wolności, równości i braterstwa, która to rewolucja w Rosji „była odbierana najczęściej jako chaos i siła destrukcyjna” (s. 51).

Retrospektywną analizę systemu wychowania narodowego w ukraińskich gimnazjach Galicji początków XX wieku przedstawiła Irina Miszczyszyn, twierdząc, że oświata w gimnazjach podtrzymywała idee patriotyczne, wspierając rozwój kultury narodu ukraińskiego. Ważną rolę odgrywało kształtowanie właściwych postaw uczniów wobec innych, postaw, takich jak miłosierdzie czy działania dobrotliwe. Było to możliwe dzięki prywatnemu zazwyczaj statusowi gimnazjów ukraińskich.

Kamil Stepanek omówił wpływ fabularnych filmów historycznych na nauczanie historii w szkole, natomiast Jarosław Vaculik przedstawił wychowanie narodowe Czechów na Wołyniu od momentu upadku powstania styczniowego w Królestwie Polskim do wybuchu drugiej wojny światowej. Mimo ograniczeń ze strony władz carskich i polityki rusyfikacyjnej, Czesi wołyńscy po pierwszej wojnie światowej potrafili w sferze oświaty pozaszkolnej podtrzymać swoje tradycje narodowe, organizując Czeską Macierz Szkolną, upowszechniając prasę w języku ojczystym i rozwijając działalność teatrów amatorskich.

Polskie organizacje studenckie i gimnazjalne na Ukrainie na przełomie XIX i XX wieku były przedmiotem rozważań Kazimierza Rędzińskiego, który ukazał nielegalną i legalną działalność polskiej młodzieży akademickiej i gimnazjalnej (zarówno o proveniencji narodowej, jak i socjalistycznej) w zakresie upowszechniania właściwych postaw obywatelsko-patriotycznych.

Dwudziestolecie międzywojenne reprezentują w publikacji artykuły Stefanii Walasek (*Rozważania na temat wychowania w polskiej literaturze pedagogicznej II Rzeczypospolitej*), Mirosława Piwowarczyka (*Środki i metody realizacji wychowania obywatelsko-państwowego w szkołach średnich II Rzeczypospolitej w latach 1926–1935*), Krzysztofa Jakubiaka i Wiesława Jamrozka, (*Idea wychowania obywatelskiego w polskiej nowożytnej myśli pedagogicznej do 1939 r.*), Elżbiety Kaszuby (*Historia w propagandzie obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939*), Jana Kęsika (*Żołnierz, obywatel, czyli rzecz o wychowaniu obywatelskim w Wojsku Polskim w II Rzeczypospolitej*).

Zdzisław Cutter jest autorem tekstu *Edukacja i wychowanie w polskich jednostkach wojskowych w ZSRR oraz na Bliskim i Środkowym Wschodzie (1941–1943)* oraz współautorem, wraz z Edytą Sadowską, rozważań na temat warunków rozwoju polskiego szkolnictwa w ZSRR, z uwzględnieniem ludności wyznania mojżeszowego.

Wychowanie obywatelskie i państwowe w polskim szkolnictwie resortowym funkcjonującym po drugiej wojnie światowej jest przedmiotem artykułu prof. Romana Tomaszewskiego, który na tle zmieniających się układów politycznych, z zachowaniem obowiązującej ideologii, przedstawił realizację ideału obywatelskiego w tej części systemu szkolnego.

Grażyna Pańko zajęła się aspektami wizji współczesnego społeczeństwa w podręcznikach historii przeznaczonych dla klasy czwartej szkoły podstawowej. Natomiast publikacja Izabeli Stelmasiak dotyczy współczesnych polskich wyzwań edukacyjnych, m.in. budowy społeczeństwa obywatelskiego, którego, jak twierdzi autorka, dotychczas nie udało się stworzyć, mimo wysiłków podejmowanych przez resort edukacji. Stelmasiak słusznie zauważa udaną strategię wychowania państwowego realizowaną w dwudziestoleciu międzywojennym (a nie w międzywojniu) przez ustawę jędrzejewiczowską, czego dowodem było pokolenie Kolumbów. Odwołując się do tekstów Janusza Jędrzejewicza i weryfikacji koncepcji wychowawczej sanacji przez działalność Polaków w czasie drugiej wojny światowej, podkreśliła, „że całkowita wtórna recepcja przedstawionej strategii nie jest możliwa do zastosowania” (s. 247). Jednak „rzeczywistość i historia prowokują do porównań i namysłu nad minionym i obecnym życiem publicznym i wychowaniem młodzieży” (s. 249).

Książka pod redakcją dr hab. Alicji Szerląg z Uniwersytetu Wrocławskiego jest publikacją ze wszech miar potrzebną i aktualną, biorąc po uwagę sytuację współczesnego Polaka, zwłaszcza nauczyciela, niejednokrotnie zagubionego w gąszczu nie do końca prawdziwych czy też nieistotnych informacji codziennych, płynących z różnych co do wartości mediów. Uświadamia ona bowiem

konieczność nie tylko akceptacji zachodzących procesów społeczno-cywilizacyjnych, ale także wskazuje, jak przodkowie, żyjący niejednokrotnie w warunkach znacznie cięższych, bo niewoli narodowej, potrafili zachować tożsamość narodową i wychować młode pokolenie na przyszłych obywateli niepodległej Ojczyzny, wykorzystując różnorodne formy i środki przekazu cywilizacyjnego.

Wszak to właśnie nauczyciel, obok domu rodzinnego, powinien być dla ucznia przewodnikiem po historii i kulturze własnego narodu, powinien umieć nie tylko nauczać, ale także wychowywać w tolerancji i kulturze obywatelskiej zjednoczonej Europy.

Hanna Markiewicz*

Amédée Hallier OSO, Dominique Megglé, *Mnich i psychiatra rozmawiają o szczęściu* Wydawnictwo eSPE, Kraków 2006, ss. 184.

Prezentowana pozycja jest przekładem wydanej kilka lat temu książki napisanej w języku francuskim, a obecnie zaprezentowanej na rynku polskim w tłumaczeniu Joanny Kokowskiej. Tytuł oryginału brzmi: *Le Moine et le Psychiatre. Entretiens sur le bonheur*. Książka jest zapisem rozmowy dwóch osób o odmiennych profesjach, lecz głęboko związanych ze sobą pasją poszukiwania i wgłębiania się w tajemnicę zrozumienia zachowania człowieka. Na płaszczyźnie intelektualnej spotykają się mnich i psychiatra. Rozmowa dotyczy rzeczy ważnych i głęboko wpisanych we współczesną rzeczywistość. Można by rzec, że są to poszukiwania tajemnicy szczęścia poprzez wpatrywanie się w zagadnienia życia, śmierci, miłości czy też relacji pomiędzy mężczyzną i kobietą. Autorzy nie uciekają również od podkreślenia i wyakcentowania zagrożeń dotyczących współczesnego człowieka.

Polemika toczy się pomiędzy mnichem zakonu trapistów, żyjącym regułą klasztoru cysterskiego, a praktykującym psychiatrą, specjalistą w dziedzinie psychoanalitycznych terapii krótkoterminowych. Wydawać by się mogło, że tak odmiennie osobiste doświadczenia i życie nie pozwolą na spokojną i rzeczową dyskusję, tworząc polemikę i wzajemny szacunek do wysuwanych zagadnień. Można z całą pewnością stwierdzić już po kilku stronach książki, że mamy do czynienia z dyskusją nie tylko rzeczową, ale też bardzo interesującą i wciągającą czytelnika w głęboką przestrzeń myśli psychologicznej, duchowej i dotyczącej problemów współczesnego człowieka.

Całość książki podzielona jest na sześć rozdziałów. Każdy z nich, choć podejmuje inne zagadnienia, to jednak znajduje się w kluczu rozważań nad kondy-

---

* Dr hab. Hanna Markiewicz, prof. APS, kierownik Katedry Historii Wychowania na Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie.